

TULUM VE RİZE'DE DİKEY HAYAT DÜNYASI

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

Bu metin, Rize tulumunu bir müzik aleti olarak değil, coğrafyanın insan bedeni üzerinde kurduğu baskının sese dönüşmüş hâli olarak ele alır. Temel sav şudur: Rize'de tulum estetik bir tercih değil, ontolojik bir zorunluluktur.

Yağmur, sis, yokuş ve sürekli emekle biçimlenen topografya; bedeni yatay değil dikey bir hayata zorlar. Bu zorluk, kelimeyle taşınmaz; nefesle, ritimle ve kesintisiz sesle taşınır. Tulum bu nedenle konuşmanın yetmediği yerde devreye giren ikinci bir beden işlevi görür.

Metin, tulumun coğrafyayla ilişkisini bir "ses rejimi" olarak tanımlar. Sürekli ve sert ses, duramayan bedenin müzikal karşılığıdır. Ontolojik düzlemde tulum, nefesin kesilmemesine dayanır; nefes kesilirse ses düşer, ritim bozulur ve beden çözülür. Bu nedenle tulum performans değil, var kalma pratiğidir. Müzikal yapı hüznle sevinci uzlaştırmaz; onları aynı anda taşır. Ezgilerin tamamlanmaması, ritmin rahatlamaması, hayatın bitimsiz gerilimini yansıtır.

Etnolojik olarak tulum, yalnızlıkla topluluk arasında bir bağ kurar. Bireysel ifadeyi yüceltmez; kolektif dayanıklılığı üretir. Kültürel hafıza sözle değil, sesle aktarılır; tulum bir arşiv değil, yaşayan bir hafıza pratiğidir. Epistemik açıdan bu müzik, yazılı bilgiden farklı olarak bedensel ve işlevseldir; doğru bilgi ritmi ayakta tutandır.

Sosyolojik düzlemde ise tulum, emeğin sesidir: boş zamanın değil, bitmeyen çalışmanın ritmidir.

Metin, modernleşmeyle birlikte tulumun sahneye taşınmasının ciddi bir kayıp yarattığını savunur. Sahne, sesi bağlamından koparır, bedeni performansla dönüştürür ve emeğin yükünü estetize eder. Sonuç olarak tulum müzik olur ama hayat olmaktan çıkar. Kapanışta vurgulanan şey nettir: Tulum sustuğunda Rize susmaz; fakat Rize insanının sesi eksilir. Bu metin bir ağıt değil, bir tanıklıktır.

SUMMARY

This text approaches the tulum of Rize not as a musical instrument but as the sonic embodiment of the pressure that geography exerts on the human body. Its central claim is that in Rize, the tulum is not an aesthetic choice but an ontological necessity. Steep terrain, constant rain, fog, and relentless labor force life into a vertical struggle that cannot be carried by words. What cannot be spoken is carried by breath, rhythm, and continuous sound. The tulum thus functions as a second body where language fails.

The study defines the tulum as part of a "sound regime" shaped by geography. Its uninterrupted and harsh tone corresponds to a body that cannot stop. Ontologically, the tulum depends on unbroken breath: when breath breaks, rhythm collapses and the body dissolves. Playing the tulum is therefore not performance but a practice of survival. Musically, it does not reconcile joy and sorrow; it carries them simultaneously. Unresolved melodies and relentless rhythms mirror a life without final relief.

Ethnologically, the tulum connects solitude and community. It does not elevate individual expression but sustains collective endurance. Cultural memory is not transmitted through narrative but through sound; the tulum is not an archive but a living practice of remembrance. Epistemically, its knowledge is bodily and functional rather than written or abstract: what is "true" is what keeps bodies together and upright.

Sociologically, the tulum is the sound of labor, not leisure; it accompanies continuous work rather than free time.

The text argues that modernization and stage performance create a profound loss. The stage detaches sound from its context, turns bodies into performers, and aestheticizes the burden of labor. The tulum becomes music but ceases to be life. In conclusion, the text insists that when the tulum falls silent, Rize does not fall silent, but the voice of its people diminishes. This work is not a lament but a testimony.

SESİN TOPRAKTAN DOĞUŞU: RİZE'DE NEFESİN TARİHE KARIŞMASI

Rize'de ses havada doğmaz; toprakta başlar. Önce yağmur iner, sonra sis çöker, ardından insan susar. Bu suskunluk bir eksiklik değildir; burada konuşmak her zaman mümkün değildir çünkü kelime, bu coğrafyada çoğu zaman yokuşta kalır. İşte tam bu noktada tulum ortaya çıkar; bir müzik aleti olarak değil, konuşmanın yetmediği yerde devreye giren ikinci bir beden olarak. Tulumun sesi, insanın boğazından değil; sırtından, akciğerinden, dizinden ve sabrından çıkar. Bu yüzden Rize'de tulum anlatmaz; **yüklenir**. Hafıza taşır, hava taşır, geçmiş bugüne sürükler.

Bu metnin ilk ve temel iddiası şudur: Rize'de tulum, kültürel bir süs değil; **ontolojik bir zorunluluktur**. Coğrafyanın insan üzerindeki baskısı, sese dönüşmeden taşınmaz. Düzluklerde müzik keyif üretir; dağlık coğrafyada ise müzik, hayatta kalmanın yan ürünüdür. Rize'de ses, estetik bir tercih değil; **varlık koşuludur**. Çünkü bu coğrafyada yaşamak, sürekli bir direnç hâlidir ve direnç, sessizce sürdürülemez.

Rize'nin topografyası, insanı yatay düşünmeye izin vermez. Hayat dikeydir; yollar dikeydir; emek dikeydir; yorgunluk bile dikeydir. İnsan burada yürürken ilerlemez, tırmanır. Konuşma bu tırmanıştta çoğu zaman nefessiz kalır. İşte tulum, tam da bu nefes boşluğunu doldurur. Sürekli ses üretmesi tesadüf değildir; çünkü bu coğrafyada durmak yoktur. Nefes kesilirse düşersin. Tulumun kesintisiz sesi, bu yüzden bir estetik tercihten ziyade **hayatta kalma refleksidir**.

Bu noktada tulumu "müzik tarihi"nin içine hapsetmek büyük bir epistemik hatadır. Çünkü tulum, önce müzik değildir. Önce bedensel bir tepki, ardından kültürel bir ifade, en son estetik bir forma dönüşür. Rize insanı için tulum, dinlenen bir şey olmaktan çok, **taşınan bir şeydir**. Sırtta taşınan çay çuvalı gibi; bırakıldığında eksik hissedilen bir yük. Tulumun sesi bu yüzden rahatsız eder; çünkü rahatlamak için değil, **ayakta kalmak için** vardır.

Bu bölümde özellikle altı çizilmesi gereken şey, tulumun ortaya çıktığı bağlamın romantize edilemeyecek kadar sert olduğudur. Rize, pastoral bir masal coğrafyası değildir. Yağmur burada bereket olduğu kadar yıpratıcıdır; dağ manzara olduğu kadar tehdittir; sis gizemli değil, yön kaybettiricidir. Tulum sesi bu nedenle pürüzsüz değildir. Titrek, sert, bazen çığığa yakın, bazen inatçı bir uğultu gibidir. Bu ses, doğayı taklit etmez; doğayla **boğuşur**.

Tulumun sesiyle horonun sertliği arasındaki ilişki, neşenin değil, **gerilimin ritme bağlanmasıdır**. Horon bir eğlence değildir; kolektif bir dayanıklılık pratiğidir. İnsanlar yan yana gelir ama omuz omuza durmaz; sıkı sıkıya tutunurlar. Çünkü düşmek mümkündür. Çünkü zemin kaygandır. Çünkü coğrafya, insanı her an sınar. Tulum bu sınavın müziğidir. Tempo yüksektir çünkü durursan soğursun; ritim serttir çünkü gevşersen dağlırsın.

Burada sevinç ve hüzün birlikte taşınır; ama bu birlikte oluş, uzlaştırıcı değildir. Sevinç, hüzne rağmen yaşanır; hüzün, sevincin içinden çekilip alınamaz. Tulum sesi bu yüzden ikisini ayırmaz. Ne tam ağittir ne tam şenlik. Bu coğrafyada duygular net değildir; çünkü hayat net değildir. Tulumun kararsız gibi görünen melodik yapısı, aslında bu **ontolojik belirsizliğin** sesidir.

Bu noktada şunu net söylemek gerekir: Rize’de tulum, bireysel bir ifade aracı değildir. Bireysellik burada zaten sınırlıdır. Dağ, insanı tek başına bırakmaz ama yalnız kılar. Tulum bu yalnızlığı topluluğa bağlayan bir iptir. Kişi üfler ama ses kendisine ait değildir; vadide dolaşır, dağa çarpar, başkasının bedeninde yankılanır. Bu yüzden tulum çalan kişi “sanatçı” değildir; **taşıyıcıdır**. Bir ses rejimini, bir yaşam biçimini, bir tarihsel yükü taşır.

Bu bölümün sonunda özellikle vurgulanması gereken bir başka nokta da şudur: Tulum, sözün yerini almaz; sözün mümkün olmadığı yerde ortaya çıkar. Rize kültüründe duygular uzun uzun anlatılmaz. Yas tutulur ama konuşulmaz; sevinilir ama abartılmaz; öfke duyulur ama doğrudan ifade edilmez. Tulum bu bastırmanın ürünü değildir; **bu bastırmanın yönetilme biçimidir**. Ses yükselir, beden hareket eder, ama kelime hâlâ sınırdadır. Bu yüzden tulum, bir “ifade özgürlüğü” değil; **ifade ikamesidir**.

Modernleşme, bu sesi sahneye taşıdığı anda asıl bağlamını koparır. Festival tulumu, dekoratif tulumdur. Sahnedeki tulum, coğrafyadan bağımsızlaştığı ölçüde anlam kaybeder. Bu metin boyunca bu kopuşa romantik bir ağıt yakılmayacak; fakat şu tespit sert biçimde yapılacaktır: Tulum, bağlamından koparıldığında müzik olur; bağlamındayken **hayattır**. Mesele müzik olmak değil; hayatta kalmaktır.

Bu ilk bölüm, bir çerçeve kurar: Rize’de tulum, estetik bir tercih değil; coğrafyanın insana dayattığı bir ses biçimidir. Bundan sonraki bölümlerde bu çerçeve açılacak; coğrafya ontolojiye, ontoloji bedene, beden ritme, ritim topluma bağlanacaktır. Ama başlangıç noktası nettir: Bu ses, süslenmek için değil; **taşınmak için** doğmuştur.

3

COĞRAFYA EKSENİ: ZORLU TOPOGRAFYANIN SES REJİMİ

Rize’de coğrafya bir çevre değildir; **yöneten bir güçtür**. İnsan bu coğrafyada doğmaz, yerleştirilir. Dağlar, vadiler, dereler ve sis; bir manzara sunmaz, bir hayat dayatır. Bu yüzden burada kültür, estetik tercihlerle değil; **zorunluluklarla** kurulur. Tulumun sesi de bu zorunlulukların içinden çıkar. Bu sesin sertliği, yükseklikten değil; **eğimden** gelir. Yokuşun sesi vardır; düzlüğün yoktur.

Topografya yatay değildir; bu nedenle zaman da yatay akmaz. Günler burada çizgi gibi ilerlemez, katlanır. Bir yokuşu çıkmak zaman alır; inmek risklidir; durmak tehlikelidir. İnsan, her adımda denge kurmak zorundadır. Bu denge hâli, bedeni sürekli tetikte tutar. Tulumun sürekli ve kesintisiz sesi, tam da bu tetikte oluşun müzikal karşılığıdır. Durmayan ses, **duramayan bedeni** temsil eder. Bu bir metafor değil; doğrudan bir bedensel çeviridir.

Rize coğrafyasında sessizlik güven vermez. Sessizlik, çoğu zaman bir şeylerin ters gittiğine işarettir. Sis çöktüğünde ses duyulmak ister; insan yerini, yönünü, varlığını belli etmek ister. Tulum bu yüzden yüksek seslidir. Yüksekliği gösterişten değil; **görünmezliğin tehdidinden** gelir. Dağlar arasındaki vadiler sesi geri fırlatır; yankı burada bir estetik unsur değil, mekânsal bir zorunluluktur. Tulum sesi bu yankıyla birlikte düşünülmelidir. Tek bir kişi üfler ama ses çoğalır; bireysel olan şey, coğrafya sayesinde kolektifleşir.

Bu coğrafyada yürüyüş bile bir ritim işidir. Ayaklar sabit tempoyla ilerlemez; hızlanır, yavaşlar, duraksar. Düz yolda kurulan müzik düzenleri burada işe yaramaz. Tulumun ritmi bu yüzden düzensiz gibi algılanır; ama bu bir düzensizlik değil, **topografik uyumdur**. Ritim, yokuşun sertliğine göre kırılır. Coğrafya burada notayı belirler. Nota kâğıtta değil; arazidedir.

Tulumun melodik yapısının "keskin" olarak algılanması da bu bağlamda okunmalıdır. Bu keskinlik bir tercih değil, **coğrafyanın talebidir**. Yumuşak, yuvarlak, akışkan melodiler düz alanların ürünüdür. Rize'de ses köşelidir; çünkü dağ köşelidir. Bu köşelilik, müziğin insanı sarsmasını sağlar. Sarsılmak burada olumsuz bir durum değildir; uyanık kalmanın bir yoludur. Tulum sesi, insanı rahatlatmaz; **ayakta tutar**.

Topografyanın bir diğer belirleyici etkisi de görüş alanının kısıtlılığıdır. Sis, eğim ve bitki örtüsü; ufku daraltır. İnsan burada ileriye göremez, ama ilerlemek zorundadır. Bu zorunluluk, bedensel bir güven arayışını doğurur. Ses bu güvenin taşıyıcısı olur. Tulum çalındığında, yalnız olmadığını bilirsin. Ses, mekânı doldurur ve görünmeyeni görünür kılar. Bu nedenle tulum sesi, estetikten önce **yön bulma aracıdır**.

Bu bağlamda tulum, doğayla uyumlu bir ses değil; doğayla **müzakere eden** bir sestir. Yağmurun sesiyle yarışır, derenin uğultusuna karışır, rüzgârın yönünü kesmeye çalışır. Bu bir taklit ilişkisi değildir. Tulum, doğayı estetize etmez; ona karşı durur. Coğrafya burada romantik bir ana değil; **mücadele alanıdır**. Tulum sesi bu mücadelenin kayıdır.

Rize'de coğrafya, insanın bedenini dönüştürür. Omuzlar erken düşer; dizler çabuk yıpranır; nefes kısa ama derin alınır. Bu bedensel dönüşüm, sese de yansır. Tulum çalmak, ince motor beceri işi değildir; kaba kuvvet de değildir. Bu bir **bedensel süreklilik** işidir. Nefesle kol arasında kurulan ilişki, yokuş çıkarken kurulan dengeyle aynıdır. Burada müzik, bedenden ayrı düşünülemez. Nota bilmek yetmez; **topografyayı taşımak** gerekir.

Bu noktada önemli bir epistemik kırılma ortaya çıkar. Modern müzik bilgisi, mekândan bağımsızdır. Aynı nota her yerde aynı kabul edilir. Oysa Rize'de ses mekâna bağlıdır. Aynı ezgi, başka bir coğrafyada anlamını yitirir. Bu nedenle tulum repertuarı yazıyla sabitlenemez. Çünkü bu müzik, değişken bir arazide doğmuştur. Coğrafya değiştiğinde ses de değişir. Bu, eksiklik değil; **yerel bilginin doğasıdır**.

4

Topografya ayrıca toplumsal ilişkileri de biçimlendirir. İnsanlar yan yana yaşar ama birbirlerinin alanına kolay girmez. Mesafe fiziksel; ama bu mesafe kopukluk değildir. Tulum sesi bu mesafeyi aşar. Ses, bedenin ulaşamadığı yere ulaşır. Böylece coğrafyanın parçaladığı mekân, sesle yeniden bağlanır. Tulum, bu anlamda **mekânsal birleştiricidir**. Yolun olmadığı yerde ses vardır.

Tulumun bugün "evrensel müzik" başlığı altında sunulması, bu coğrafi bağlamın silinmesi anlamına gelir. Evrensellik iddiası, burada yerel olanın sesini düzleştirir. Oysa tulumun gücü, tam da bu düzensiz, sert, köşeli coğrafyadan gelir. Bu ses yumuşatıldığında, **coğrafya inkâr edilmiş olur**.

Rize'de tulumun sesi, bir estetik tercih değil; **topografyanın dayattığı bir ses rejimidir**. Bu rejim, insanı rahatlatmak için değil; yönlendirmek, uyarmak, ayakta tutmak için vardır. Coğrafya burada konuşmaz; **üfler**. İnsan da bu üflemeyle eşlik eder.

ONTOLOJİ: NEFES, BEDEN VE VAR KALMA

Rize'de nefes almak biyolojik bir refleks değildir; **ontolojik bir eylemdir**. İnsan burada sadece yaşamak için değil, var kalmak için nefes alır. Çünkü bu coğrafya, insanı edilgen bırakmaz. Yağmur, yokuş, sis, emek ve yalnızlık; hepsi bedeni sürekli bir sınavın içine iter. Tulumun ontolojik ağırlığı tam da buradan doğar. Bu enstrüman, sesi değil; **nefesi merkezine alır**. Ve nefes, burada basit bir hava alışverişi değil, varlığın kendisidir.

Tulumda nefes kesilmez. Kesilirse ses düşer; ses düşerse ritim bozulur; ritim bozulursa beden dağılır. Bu zincir, Rize insanının gündelik hayat zinciriyle birebir örtüşür. Nefesin sürekliliği, hayatın sürekliliğiyle eş anlamlıdır. Bu yüzden tulum çalmak, bir "performans" değil; **bedensel bir süreklilik sınavıdır**. İnsan nefesini kontrol etmez; nefesiyle birlikte kendini de taşır. Burada beden, müziğin aracı değil; **müziğin zeminidir**.

Ontolojik açıdan bakıldığında tulum, sesi dışarıdan üretmez; sesi bedeninin içinden sızdırır. Ses, dudaklardan değil; akciğerden, diyaframdan, omuzdan ve yorgunluktan çıkar. Bu nedenle tulum sesi "temiz" değildir. İçinde ter vardır, zorlanma vardır, bazen öfke, bazen sabır vardır. Bu sesin pürüzlü oluşu teknik bir kusur değil; **varoluşsal bir izdir**. Çünkü pürüzsüzlük, burada hayatın deneyimlenme biçimine aykırıdır.

Rize'de beden, doğayla uyumlu bir organizma değildir; doğayla **sürekli gerilim hâlinde** olan bir yapıdır. Yokuş çıkarken nefes zorlanır, ama durulmaz; yağmurda çalışılır, ama beklenmez; sis çöker, ama geri dönülmez. Bu "ama"lar, bu coğrafyanın ontolojik kipidir. Tulumun sesi de aynı kipte var olur. Neşelidir ama rahat değildir; hüznüldür ama çökmez. Çünkü bu coğrafyada var olmak, uçlarda yaşanmaz; **gerilimde yaşanır**.

Tulumda nefesin kesintisizliği, aynı zamanda bir meydan okumadır. Bedenin sınırlarına karşı yapılan sessiz bir isyan. "Buradayım" demenin kelimesiz hâli. Bu yüzden tulum sesi, bir çağrıdan çok bir **bildirim** gibidir. Birine seslenmez; mekâna kendini bildirir. Dağa, vadiye, sisin içine, yağmurun altına. İnsan burada sesle kendini ilan eder. Bu ilan, kibirli değildir; savunmacıdır. "Kaybolmadım" demenin yoludur.

Ontolojik olarak tulum, bedeni parçalara ayırmaz. Modern müzik anlayışında beden çoğu zaman ikinci plandadır; önemli olan teknik doğruluk, nota temizliği, estetik denge kabul edilir. Oysa tulumda beden tamamı devrededir. Kol, nefes, göğüs, ayak, hatta bakış. Beden burada bir enstrüman taşımaz; **enstrümana dönüşür**. Bu dönüşüm, insanın kendini nesneleştirmediği değil; kendini mekâna açmasıdır. Beden, coğrafyayla aynı ritme girmeye çalışır.

Bu bağlamda tulum, insanı birey olarak yüceltmez. Aksine, bireyselliği aşındırır. Çünkü nefes tek bir kişiye ait gibi görünse de, üretilen ses ortak bir hafızaya yaslanır. Tulumcu, kendi hikâyesini anlatmaz; **taşınan bir hikâyeyi** sürdürür. Ontolojik süreklilik burada kişisel değil, kuşaksaldır. Aynı nefes, başka bedenlerde devam eder. Bu nedenle tulum sesi yaşlanmaz; ama bedenler yaşlanır. Ses kalır, taşıyıcılar değişir.

5

Rize'de bedeninin erken yorulması, erken yaşlanması, erken sertleşmesi tesadüf değildir. Bu coğrafya, bedeni genç bırakmaz; ama dayanıklı kılar. Tulumun sert sesi, bu dayanıklılığın akustik izdüşümüdür. Yumuşaklık burada kırılganlıkla eş anlamlıdır. Bu yüzden tulum sesi kırılmaz; çatlaklar. Çatlak ses, burada zayıflık değil; **hayatta kalmışlığın işaretidir**.

Ontolojik düzlemde önemli bir başka nokta da şudur: Tulumda sessizlik yoktur. Sessizlik, bu coğrafyada ya tehliktir ya da kayıptır. Tulum sesi, bu yüzden boşluk bırakmaz. Aralıklar, duraklar, nefes molaları minimize edilir. Çünkü boşluk, burada güvenli değildir. Sesle alan doldurulur. Ses, bir tür varlık zırhı işlevi görür. İnsan, sesiyle kendini korur.

Bu bölümün sert ama net iddiası şudur: Tulum, Rize'de müzik yapmak için değil; **var olmak için** vardır. Nefes, beden ve ses; burada estetik bir hiyerarşi kurmaz. Hepsi aynı düzlemde durur. Bu yüzden tulum sesi dinlenmez; **maruz kalınır**. Ve bu maruziyet, rahatsız edici olduğu kadar öğreticidir. Çünkü bu ses, insanın doğayla kurduğu çıplak ilişkiyi saklamaz.

Buradan sonra artık şu soruya geçmek mümkündür: Bu ontolojik gerilim, müzikal yapıda nasıl bir biçim alır? Hüznle sevinç nasıl aynı anda taşınır, ritim neden rahatlamaz, melodi neden tamamlanmaz? Bir sonraki bölüm tam buradan açılacak.

MÜZİKAL YAPI: HÜZÜNLE SEVİNCİN AYNI ANDA TAŞINMASI

Rize tulumunun müzikal yapısı, Batı müzik teorisinin konforlu kategorilerine sığmaz. Majör–minör ayrımı burada işe yaramaz; neşeli–hüznümlü ikiliği burada çöker. Çünkü bu coğrafyada duygular sırayla yaşanmaz; **üst üste biner**. İnsan sevinirken de yorgundur; hüznlenirken de ayaktadır. Tulumun müziği bu çakışmanın

sesidir. Bu nedenle onu dinlerken "şimdi ne hissediyorum?" sorusu yanıtız kalır. Çünkü müzik, tek bir duygu üretmek için değil; **bir duygusal gerilimi taşımak için** vardır.

Tulum melodileri tamamlanmış gibi gelmez. Bir yere varıyormuş hissi uyandırmaz. Bunun nedeni teknik yetersizlik değildir; aksine bilinçli bir müzikal duruştur. Rize'de hayatın kendisi de tamamlanmış değildir. İş bitmez, yağmur dinmez, yol düzleşmez. Melodinin açık uçlu kalması, bu bitimsizlik hâlinin doğrudan yansımasıdır. Müziğin "son"a varmaması, hayatın da bir "son rahatlama" sunmamasındandır. Bu nedenle tulum ezgileri genellikle bir yerde asılı kalır; çözülmez, kapanmaz. Bu askıda kalma, **ontolojik bir dürüstlüktür**.

Ritim meselesi burada kilit noktadır. Tulum ritmi ne serbesttir ne de katı biçimde ölçülüdür. Nabız gibidir; hızlanır, yavaşlar, ama durmaz. Bu ritmik yapı, horonla birleştiğinde sertleşir. Horonun sertliği bir coşku patlaması değildir; **bedensel disiplindir**. İnsanlar eğlenmek için değil, dağılmamak için aynı ritme girer. Ritim burada keyif üretmez; **birlik üretir**. Ve bu birlik, duygusal uyumdan değil; bedensel zorunluluktan doğar.

Hüzün ve sevinç bu ritmin içinde ayrıılmaz. Sevinç burada hafif değildir; yük taşır. Hüzün ise çöktürücü değildir; hareket hâlinindedir. Tulumun sesi bazen ağlar gibi çıkar, ama hemen ardından hızlanır. Bu ani geçişler bir kararsızlık değil; **duyguların aynı bedende barınma biçimidir**. Rize insanı ya çok mutlu ya çok mutsuz olmaz; hep biraz yorgun, hep biraz umutlu, hep biraz tedirgindir. Tulum bu ara hâlin müziğidir.

Müzikal olarak tulumun sürekli yüksek yoğunlukta seyretmesi de bu bağlamda okunmalıdır. Dinleyiciye nefes aldırmayan bu yapı, bilinçli bir gerilim yaratır. Rahatlatıcı müzik, dinleyiciyi pasifleştirir. Oysa tulum, dinleyiciyi içine çeker, hatta zorlar. Bu zorlayıcılık bir estetik kusur değil; **etik bir tercihtir**. Bu müzik, seni gevşetmek istemez. Seni ayakta tutmak ister. Çünkü bu coğrafyada gevşemek lüks sayılır.

6

Tulumun melodik aralıkları da bu sertliğin parçasıdır. Sesler arasındaki geçişler yumuşak değildir; bazen keskin, bazen beklenmedik sıçramalar içerir. Bu sıçramalar, düz bir melodik akışın reddidir. Hayat burada da sıçramalıdır; ani yağmur, ani sis, ani yorgunluk, ani sevinç. Müzik, bu ani değişimleri saklamaz; **ifşa eder**. Tulum bu yüzden sürprizlidir ama oyunbaz değildir. Şaşırtır ama güldürmez.

Bu noktada önemli bir şey daha netleşir: Tulum müziği, dinleyicinin duygusunu yönetmez. Batı müziğinde müzik çoğu zaman dinleyiciye ne hissedeceğini söyler. Tulumda böyle bir yönlendirme yoktur. Dinleyici, kendi bedensel hâliyle müziğe yaklaşır. Yorgunsa başka duyar, öfkeliyse başka. Müzik sabittir; **duygu değişkendir**. Bu, tulumun epistemik gücüdür. Bilgiyi dayatmaz; alan açar.

Hüzünle sevinci aynı anda taşıma meselesi, tulumun tonal yapısında da kendini gösterir. Ezgiler ne tam karanlıktır ne de tam aydınlık. Bir gölge hâli vardır. Bu gölge, duyguların bastırılması değil; **dengede tutulmasıdır**. Rize kültüründe duyguların aşırı ifadesi makbul değildir. Ağlamak da gülmek de ölçülüdür. Tulum, bu ölçüyü sesle kurar. Ne fazla içlenir ne fazla coşar. Ama hiçbir zaman düzleşmez.

Horonla birlikte düşünüldüğünde bu müzikal yapı daha da netleşir. Horon, bireyin duygusunu dışa vurduğu bir dans değildir. Bireysel jestlere izin vermez. Hareketler keskin, tekrar eden ve kolektiftir. Bu tekrar, sıkıcılık üretmez; **istikrar üretir**. Tulumun tekrarlı motifleri de bu istikrarın ses karşılığıdır. Tekrar, burada yaratıcılığın düşmanı değil; **dayanıklılığın koşuludur**.

Modern müzik kulakları bu yapıyı "tekdüze" olarak etiketleyebilir. Bu etiket, dinleyicinin beklentisini ele verir; müzikten sürekli yenilik, sürekli sürpriz, sürekli bireysel tatmin beklenir. Oysa tulum müziği, yenilik peşinde değildir. O, **süreklilik peşindedir**. Aynı motiflerin dönüp dolaşması, hayatın da aynı yükleri dönüp dolaşarak taşınmasına benzer. Bu bir estetik tercihten çok, bir varoluş biçimidir.

Tulum müziğini “neşeli Karadeniz müziği” etiketiyle sunmak, bu yapıyı bilinçli biçimde sığlaştırmaktır. Bu etiket, müziğin taşıdığı yorgunluğu, gerilimi ve hüznü direnci siler. Sevinci parlatır ama bedelini gizler. Oysa tulumun sevinci bedelsiz değildir. O sevinç, yokuş çıkmış beden sevincidir. Hafif değil, **hak edilmiş** bir sevinçtir.

Tulumun müzikal yapısı, hüznü sevinci uzlaştırmaz; **yan yana koyar**. Çözmez; taşır. Rahatlatmaz; ayakta tutar. Bu müzik, duyguların terapiyle yatırıldığı bir alan değil; duyguların birlikte yaşandığı bir alandır. Bu yüzden dinleyici, tulumdan “iyi hissetmeyi” değil; **gerçek hissetmeyi** öğrenir.

Bir sonraki bölümde bu müzikal yapının toplumsal ve etnolojik karşılığını açacağız: yalnızlıkla kalabalığın, bireyle topluluğun ses üzerinden nasıl bağlandığını konuşacağız.

ETNOLOJİ: YALNIZLIK, TOPLULUK VE SESLE BİR ARADA DURMA

Rize’de insan kalabalık içinde yalnızdır; yalnızken de topluluğa dahildir. Bu bir çelişki değil, **yerel bir düzendir**. Coğrafya insanı yan yana getirir ama iç içe geçirmez. Evler yakındır ama yollar zordur; sesler çabuk ulaşır ama bedenler geç varır. İşte tulum, bu mesafeli yakınlığın etnolojik anahtarıdır. İnsanlar birbirine dokunmadan da bir arada durabilir; çünkü ses aradaki boşluğu doldurur. Tulum, temasın yerini almaz; **teması mümkün kılar**.

Etnolojik olarak tulumun en temel işlevi, bireysel yalnızlığı kolektif bir sürekliliğe bağlamasıdır. Yaylada tek başına üflenen bir tulumla, horonda onlarca beden aynı ritme girdiği an arasında bir kopukluk yoktur. Aynı ses rejimi, iki farklı toplumsal durumda da işler. Bu, tulumun “ortama göre değişen” bir müzik olmadığını gösterir. Aksine, ortam tulumla uyum sağlar. Çünkü tulumun taşıdığı şey, bağlama göre şekil alan bir eğlence değil; **yaşama eşlik eden bir ses disiplindir**.

Yalnızlık burada romantize edilmez. Yalnızlık, bu coğrafyada kaçınılmazdır. İnsan çoğu zaman tek başına çalışır, tek başına yürür, tek başına bekler. Ama bu yalnızlık kopukluk değildir. Tulum sesi, yalnızlığın içine bırakılmış bir işaret fişegi gibidir. “Buradayım” demenin kelimesiz hâli. Bu ses birine çağrı yapmaz; **varlığı teyit eder**. Vadide yankılanan ses, tek bir bedenin sesini çoğaltır ve onu topluluğun hafızasına kaydeder.

Topluluk hâli ise burada bireysel ifadeyi yüceltmez. Horon bunun en açık örneğidir. Horonda bireysel figür yoktur; jestler sınırlıdır; doğaçlama alanı dardır. Bu kısıt, yaratıcılığı boğmaz; **dayanışmayı kurar**. Herkes aynı sertlikte hareket eder, aynı ritme uyar. Çünkü bu, bir gösteri değil; birlikte ayakta durma pratiğidir. Tulum, bu pratiğin ses komutanıdır. Ne hızlanır ne yavaşlar; bedenleri aynı çizgide tutar.

Etnolojik açıdan dikkat çekici olan bir başka nokta da şudur: Tulum, hiyerarşi üretmez. Tulumcunun öne çıkması, diğerlerinin geri çekilmesi beklenmez. Tulumcu lider değildir; **merkez değildir**. O, ritmin sürekliliğini sağlayan bir taşıyıcıdır. Bu yüzden tulumcu alkış beklemez; ses bittiğinde sahne terk edilmez; hayat kaldığı yerden devam eder. Bu, müziğin topluluk içindeki yerini netleştirir: Müzik, topluluğun üzerinde yükselmez; **topluluğun içine gömülür**.

Rize’de ritüel ve gündelik hayat arasındaki sınır da bulanıktır. Tulumun çalındığı anlar “özel zaman” olarak ayrıştırılmaz. Düğünle yayla, sevinçle yorgunluk arasında keskin çizgiler yoktur. Tulum, bu geçişkenliği normalleştirir. Etnolojik olarak bu, müziğin “olay” olmaktan çok **süreç** olduğu anlamına gelir. Olan biten şey müzik değildir; müzik olan bitene eşlik eder.

Bu bağlamda tulumun repertuarının dar gibi görünmesi yanıltıcıdır. Az motif, çok bağlam. Aynı ezgi farklı durumlarda çalınır; ama anlamı her seferinde değişir. Bu değişim, müziğin değil; **toplumsal hâlin** değişimidir.

Etnolojik bilgi burada notayla değil, hafızayla taşınır. "Bu ezgi ne zaman çalınır?" sorusunun cevabı yazılı değildir; yaşanmıştır. Bilgi, bedenlerde depolanır; sesle geri çağrılır.

Topluluğun sesle bir arada durması, çatışmayı da görünür kılar. Tulum sesi her zaman uzlaştırıcı değildir. Bazen gerginliği yükseltir, bazen sertliği pekiştirir. Çünkü bu coğrafyada çatışma bastırılmaz; **taşınır**. Ses yükseldiğinde tansiyon düşmez; netleşir. Bu netlik, etnolojik olarak değerlidir. Çünkü çatışmanın görünür olduğu yerde kopuş gecikir. Tulum, bu görünürlüğün aracıdır.

Yalnızlıkla topluluk arasındaki bu salınım, tulumun mekânsal dolaşımıyla da ilişkilidir. Ses, evden çıkar, yaylaya çıkar, vadide dolaşır, başka bir eve girer. Bu dolaşım, insanların fiziksel olarak kuramadığı bağları kurar. Yol yoksa ses vardır. Mesafe varsa yankı vardır. Tulum, bu anlamda **mekânlar arası bir bağlayıcıdır**. Etnolojik düzlemde bu, topluluğun coğrafya tarafından parçalanmasına karşı geliştirilmiş bir karşı-tekniktir.

Tulumun sahneye taşınması, bu etnolojik işlevin zayıflamasıdır. Sahne, sesi merkezileştirir; dinleyiciyi pasifleştirir; topluluğu seyirciye dönüştürür. Oysa tulum, seyirci istemez. Katılım ister, beden ister, ter ister. Sahnedeki tulum, bu talepleri karşılayamaz. Bu yüzden sahnede üretilen coşku, kısa ömürlüdür; bağ kurmaz. Etnolojik bağlam kaybolduğunda, müzik kalır ama **topluluk çözülür**.

Rize'de sesle bir arada durmak, sözle anlaşmaktan daha güçlüdür. Çünkü söz, bu coğrafyada çoğu zaman eksik kalır. İnsanlar az konuşur, çok taşır. Tulum, bu taşımının sesidir. Yalnızlık burada dramatize edilmez; topluluk ise idealize edilmez. İkisi de hayatın doğal hâlleridir ve ses, bu hâller arasında gidip gelir. Bu gidiş geliş, tulumun en derin etnolojik gücüdür.

Bu bölümün sonunda şu netlik ortaya çıkar: Tulum, bireyi topluluğa feda etmez; topluluğu da bireyin üzerine bindirmez. İkisini **aynı ses alanında** tutar. Yalnızlık sesle dayanılır hâle gelir; kalabalık sesle dağılmaz. Etnolojik denge buradadır. Bu denge bozulduğunda ya yalnızlık kopuşa, ya kalabalık gürültüye dönüşür.

Buradan sonra artık sesin yalnızca topluluğu değil; **kültürel hafızayı** nasıl taşıdığına geçmek gerekir. Sözün yetmediği yerde sesin neyi depoladığını, neyi aktardığını konuşacağız.

KÜLTÜREL HAFIZA: SÖZÜN YETMEDİĞİ YERDE SES

Rize'de hafıza anlatılmaz; **taşınır**. Geçmiş, uzun uzun konuşularak muhafaza edilmez. Hikâyeler eksik kalır, cümleler yarım bırakılır, bazı şeyler hiç söylenmez. Bu suskunluk bir unutma biçimi değildir; **başka bir hatırlama rejimidir**. Tulum, bu rejimin merkezinde durur. Çünkü burada hafıza kelimeyle değil, sesle tutulur. Sözün kırıldığı yerde ses devreye girer; sesin yükseldiği yerde tarih saklanır.

Bu coğrafyada yaşananlar hafif değildir. Emek ağırdır, yoksulluk kroniktir, göç sürekli, kayıp tanıdık. Bu ağırlık, kelimeyle taşınmaz. Kelime ya fazla gelir ya eksik kalır. Tulum sesi bu yüzden doludur; içinde söylenememiş cümleler, tamamlanmamış yaslar, yarım kalmış sevinçler vardır. Bu ses, hafızayı arşivlemez; **bedenlere dağıtır**. Kim dinlerse, biraz yük alır.

Kültürel hafıza burada nostaljik bir geri dönüş değildir. Geçmiş kutsanmaz; ama silinmez de. Tulum, geçmiş bugüne çağırır; bugünün içine **sızdırır**. Bir ezgi çalındığında "eskiden böyleydi" denmez; bedenler otomatik olarak hatırlar. Ayak nereye basacağını bilir, omuz nasıl sertleşeceğini bilir, nefes nerede zorlanacağını bilir. Hafıza, refleks hâline gelmiştir. Bu yüzden tulum çalındığında insanlar düşünmez; **tanır**.

Rize kültüründe yas da sessiz değildir; ama söze dökülmez. Ağıtlar vardır, ama uzun anlatılar yoktur. Kaybedilenler isim isim sayılmaz; ama ses yükseldiğinde herkes neyin eksik olduğunu bilir. Tulumun hüznü

tarafı buradadır. Bu hüznün dramatik değildir; sakin de değildir. Hareket hâlinindedir. Yas tutulur ama hayat durdurulmaz. Tulum sesi, yasin hareket hâlidir. Bu, hafızanın donmasına izin vermeyen bir kültürel stratejidir.

Sevinç de benzer şekilde saklanır. Büyük zafer anlatıları yoktur; yüksek sesli övünmeler makbul değildir. Sevinç, ölçülüdür; ama bastırılmış değildir. Tulumun coşkulu anları, bu ölçünün sesidir. Sevinç burada patlamaz; **taşar**. Taşma kontrolsüz değildir; ritme bağlıdır. Bu ritim, geçmişten öğrenilmiştir. Kültürel hafıza, sevinci bile disipline eder.

Tulumun repertuarının sınırlı görünmesi, bu hafıza yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Aynı motiflerin tekrar tekrar çalınması, yaratıcılık eksikliği değil; **hafızanın korunma biçimidir**. Değişim burada yavaş olur. Çünkü hızlı değişim, hafızayı parçalar. Tulum, bu parçalanmaya karşı bir direnç aracıdır. Aynı seslerin dönüp dolaşması, geçmişin sürekli erişilebilir kalmasını sağlar. Bu, kültürel bir tembellik değil; bilinçli bir yavaşlıktır.

Tulumun "geleneksel müzik" etiketiyle dondurulması, hafızayı müzeleştirmektir. Müzede duran şey hatırlanmaz; seyredilir. Oysa tulumun hafızası seyirlik değildir. O, yaşanarak taşınır. Sahneye alındığında, ışıklandırıldığında, paketlenildiğinde; hafıza sterilize edilir. Acı yumuşatılır, yorgunluk gizlenir, ses dekor olur. Bu, hafızanın değil; **unutmanın estetikleşmesidir**.

Kültürel hafıza aynı zamanda seçicidir. Her şey taşınmaz. Bazı travmalar sessiz kalır, bazı hikâyeler sesle aşılır. Tulum bu seçiciliğin aracıdır. Ne zaman çalınacağı, ne kadar çalınacağı, ne zaman susacağı; yazılı kurallara değil, **kolektif sezgiye** bağlıdır. Bu sezgi, kuşaktan kuşağa aktarılır. Kimse öğretmez; herkes bilir. Bilmek burada öğrenmek değildir; **alışmaktır**.

Rize'de hafıza, geçmişini bugünün önüne koymaz; bugünü geçmişle **dengelemeye** çalışır. Tulumun sesi bu dengelemenin ritmidir. Ne geçmişine kaçış vardır ne de geçmişini silme arzusu. Ses, iki uç arasında dolaşır. Bu dolaşım, kültürel sürekliliği sağlar. Kopuşlar olur ama hafıza tamamen dağılmaz. Çünkü ses, dağılmaya izin vermez.

Tulum, Rize kültüründe bir hatırlama cihazı değildir; **bir hafıza pratiğidir**. Sözü yetmediği, hatta bazen zarar verdiği yerde ses devreye girer. Bu ses, geçmişini anlatmaz; bugünü şekillendirir. Hafıza burada yük taşır, ama bu yükü birlikte yürümeyi de öğretir.

Buradan sonra artık şu soruya geçmek kaçınılmazdır: Bu sesle taşınan hafıza, nasıl bir bilgi üretir? Tulum yalnızca duyguyu değil, **bilgiyi** de taşır mı? Eğer taşıyorsa, bu bilgi hangi kurallarla işler?

EPISTEMİK BOYUT: BİLGİ OLARAK SES

Modern dünyada bilgi yazıyla kurulur. Tanım yapılır, kavram sabitlenir, kural kodlanır. Rize'de bu rejim işlemez. Çünkü hayat sabit değildir, kurallar kaygandır, kavramlar yokuşta tutunamaz. Burada bilgi, cümleyle değil; **ritimle aktarılır**. Tulumun epistemik gücü tam da buradadır. O, bir şey anlatmaz; **nasıl yaşanacağını bildirir**.

Tulum sesi bir içerik taşımaz, bir yön duygusu taşır. Ne zaman hızlanılacağını, ne zaman sertleşileceğini, ne zaman gevşemenin tehlikeli olduğunu öğretir. Bu öğretme pedagojik değildir; ders vermez. Bedenin içine sızar. İnsan, dinleyerek değil; **maruz kalarak öğrenir**. Bu yüzden tulum bilgisi unutulmaz. Çünkü unutmak için önce bilginin dışsallaşması gerekir; burada bilgi bedenin içindedir.

Epistemik olarak tulumun en kritik özelliği şudur: Bilgi doğrulanmaz; **uygulanır**. Bir ezginin doğru çalınıp çalınmadığı nota üzerinden ölçülmez. Bedenler uyum sağlıyor mu, horon dağılmıyor mu, ritim insanları

ayakta tutuyor mu; ölçüt budur. Doğruluk burada teorik değil, **işlevseldir**. Çalışan doğrudur; çalışmayan elenir. Bu acımasız ama net bir bilgi rejimidir.

Bu bağlamda tulum, yazılı kültürün dışında kalmış bir "ilkel bilgi" değildir. Aksine, yazının yetmediği yerde gelişmiş bir **bedensel epistemolojisi**dir. Ne zaman ses yükselir, ne zaman bastırılır; ne zaman tekrar edilir, ne zaman kırılır; bunların hepsi bilgiye dayanır. Ama bu bilgi soyutlanmaz. Çünkü soyutlama, bu coğrafyada hayattan kopuş anlamına gelir.

Rize'de bilgi, genellenmek istemez. Evrenselleşmek gibi bir iddiası yoktur. Tulum sesi "her yerde geçerli" olmak istemez. Tam tersine, **sadece burada** anlamlıdır. Bu yerellik, bilginin zayıflığı değil; gücüdür. Çünkü bu bilgi, belirli bir coğrafyada hayatta kalmayı mümkün kılar. Başka yerde işe yaramaması, eksiklik değil; bağlam sadakatidir.

Tulumun epistemik yapısında belirsizlik önemli bir yer tutar. Her şey önceden kestirilemez. Ritmin kırıldığı yerler, beklenmedik geçişler, ani hızlanmalar; bilginin açık uçlu olduğunu gösterir. Bu, bir plansızlık değil; **esneklik bilgisidir**. Rize insanı, kesinliklerle yaşamaz. Hava değişir, yol kapanır, iş uzar. Tulum bu değişkenliğe uyum öğretir. Sabit kalmayı değil; **ayakta kalmayı**.

Bilginin aktarımı da klasik anlamda öğretmen-öğrenci ilişkisiyle kurulmaz. Kimse "bak böyle çalınır" diye uzun uzun anlatmaz. Dinlenir, izlenir, tekrar edilir. Yanlış yapılır, beden uyarılır, ritim geri çeker. Bu sessiz geri bildirim, tulum epistemolojisinin temel mekanizmasıdır. Bilgi burada sözle değil; **ritmik düzeltmeyle** iletilir.

Bu noktada sert bir ayırım yapmak gerekir: Tulum bilgisini notaya dökmek, onu kayda almak, arşivlemek; bilgiyi korumak değildir. Bu, bilgiyi **başka bir rejime tercüme etmektir**. Tercüme kaçınılmaz olarak kayıp üretir. Çünkü beden bilgisinin tamamı yazıya sığmaz. Yazıya geçen şey ses olur; ama sesin taşıdığı zamanlama, ağırlık, direnç kaybolur. Bilgi kalır ama **hayat çıkar**.

Epistemik açıdan tulumun bir başka gücü de şudur: Bilgi burada bireysel mülkiyet değildir. Kimse "ben biliyorum" demez. Bilgi dolaşımdadır; sesle paylaşılır. Bu paylaşımda rekabet yoktur. Çünkü rekabet, ritmi bozar. Ritim bozulduğunda bilgi çöker. Bu nedenle tulum epistemolojisi, işbirliğine dayanır. Bu, romantik bir dayanışma değil; **zorunlu bir kolektivedir**.

Modern bilgi rejimleri belirsizlikten hoşlanmaz. Netlik ister, ölçü ister, tanım ister. Tulum bilgisi ise belirsizliği yönetir. "Her zaman böyle olur" demez. "Genelde böyle yapılır" der. Bu küçük fark, hayati bir farktır. Çünkü genellik, istisnaya alan açar. Rize'de istisna çoktur. Tulum bu istisnaları bastırmaz; **taşır**.

Tulum, Rize'de yalnızca bir kültürel ifade değil; **yerel bir bilgi işletim sistemidir**. Bedenleri senkronize eder, zamanı düzenler, duyguyu yönetir, topluluğu ayakta tutar. Bu bilgi yazılmaz, ölçülmez, sertifikalandırılmaz. Ama çalışır. Ve çalıştığı sürece meşrudur.

Buradan sonra artık kaçamayacağımız bir mesele var: Bu bilgi, bu beden rejimi, bu ses disiplini; **toplumsal yapıyı** nasıl şekillendirir? Emek, sınıf, dayanıklılık, yorgunluk ve ritim arasındaki bağ nereye oturur?

SOSYOLOJİ: EMEK, BEDEN VE RİTİM

Rize'de emek görünmez değildir; **kaçınılmazdır**. Gizlenmez, estetize edilmez, yüceltilmez. Yapılır. Yağmur altında yapılır, yokuşta yapılır, sessizce yapılır. Bu yüzden bu coğrafyada emek, bir sınıf anlatısı olmaktan çok **bedensel bir kadedir**. Tulumun sosyolojik anlamı tam da burada başlar. Bu ses, çalışmayan bir bedene yabancısıdır. Yorulmamış kaslara tutunmaz. Tulum, emekle uyumlu bir ritim ister; başka türlü işlemez.

Rize’de beden, çalışma için hazırlanmaz; çalışarak şekillenir. Omuzlar çay yüküyle düşer, dizler yokuşla aşınır, nefes yağmurla ağırlaşır. Bu bedensel yorgunluk, tulum ritminde doğrudan karşılık bulur. Ritim yüksek ama düzensizdir; çünkü emek de öyledir. Ne planlıdır ne de romantik. İş bittiğinde rahatlama gelmez; sadece başka bir işe geçilir. Tulumun durmayan sesi, bu geçiş hâlinin sesidir. Bitmeyen işin, **ara vermeyen hayatın** ritmi.

Sosyolojik olarak tulum, boş zaman müziği değildir. Bu çok kritik bir ayırmadır. Boş zaman, modern toplumun icadıdır. Çalışma ile dinlenme arasında net bir çizgi çeker. Rize’de bu çizgi bulanıktır. Dinlenme, çalışmanın içinde olur; çalışma, dinlenmenin içine sızar. Tulum bu bulanıklığın müziğidir. Çalındığında iş tamamen bırakılmaz; beden hâlâ tetiktedir. Bu yüzden tulum sesi rahatlatmaz; **denge kurar**.

Emek burada bireysel başarı hikâyeleri üretmez. Kimse “çok çalıştım, başardım” anlatısı kurmaz. Çalışmak olağandır; anlatılmaya değmez. Bu sessizlik, emek görünmezliği değil; **emek normalleşmesidir**. Tulumun sesi de bu normalleşmenin parçasıdır. O, emeği yüceltmez; emeğe eşlik eder. Bu eşlik, ne motivasyon konuşmasıdır ne de isyan marşdır. Daha çok, “devam et” diyen bir ritimdir.

Sınıf meselesi bu coğrafyada açık sloganlarla kurulmaz. Ama bedensel farklar nettir. Çalışan bedenle çalışmayan beden arasındaki uyumsuzluk, tulum karşısında hemen açığa çıkar. Ritim tutamayan beden, horonda dağılır. Bu dağılma bir ayıp değildir; **uyumsuzluğun teşhiridir**. Tulum sosyolojisi, bedeni yalan söylemeye zorlamaz. Kim ne taşıyorsa, ritimde ortaya çıkar.

Tulumun sertliği, sınıfsal bir estetikdir. Yumuşak sesler, yumuşak hayatların ürünüdür. Burada hayat serttir; ses de öyle olmak zorundadır. Bu sertlik saldırgan değildir; dayanıklıdır. Dayanıklılık, Rize sosyolojisinin anahtar kavramıdır. Tulum, bu dayanıklılığı ritimle kurar. Tempo düşmez çünkü düşerse beden çözülür. Çözülme burada lüks sayılır.

Bu bağlamda horon, kolektif emeğin bedensel koreografisidir. Hareketler bireysel değildir; tekrar eder, serttir, disiplinlidir. Bu disiplin, itaat değildir. Birlikte çalışmış bedenlerin **birlikte ayakta durma biçimidir**. Tulum, bu koreografinin ses omurgasıdır. Omurga eğilirse, beden çöker. Bu yüzden tulum ritmi toleranssızdır. Uyum bekler, esneklik değil.

Modern şehirli bakış, bu sertliği “agresif” ya da “aşırın” bulabilir. Bu bakış, emeği steril mekânlarda tanımış bir bakıştır. Rize’de emek steril değildir. Islak, ağır ve süreklidir. Tulumun sesi bu gerçekliği gizlemez. Aksine, **sesle teşhir eder**. Bu teşhir rahatsız edicidir; çünkü rahat eden bedenlere hitap etmez.

Sosyolojik olarak önemli bir nokta da şudur: Tulum, statü üretmez. Tulumcu, çalışmayan bir seçkin değildir. O da yorgundur, o da yük taşımıştır. Bu eşitlik, ideolojik değil; bedenseldir. Aynı ritimde terleyen bedenler arasında hiyerarşi kurulmaz. Kurulmaya çalışıldığında ritim bozulur. Tulum, hiyerarşiyi **bedensel uyumsuzluk üzerinden bozar**.

Emekle ritim arasındaki ilişki, zaman algısını da belirler. Rize’de zaman saatle ölçülmez; bedenle ölçülür. Yorulunca akşam olur, üşüyünce hava değişir, ritim düşünce gün biter. Tulumun zamansızlığı buradan gelir. Bu müzik “şu dakika başlar, bu dakika biter” mantığıyla işlemez. Ne zaman gerekiyorsa o zaman çalınır. Sosyolojik bilgi burada saatte değil; **bedensel eşikte** saklıdır.

Tulumun turistik bir ürüne dönüştürülmesi, emeğin sesinin dekor hâline getirilmesidir. Çalışan bedenlerin ritmi, seyirlik bir folklorla indirgenir. Bu indirgeme, yalnızca müziği değil; emeği de görünmez kılar. Çünkü ses yumuşatıldığında, arkasındaki yorgunluk da silinir. Tulumun sertliğini törpülemek, **emeğin hakikatini törpülemektir**.

Tulum, Rize’de emek toplumunun ritmik ifadesidir. Çalışan bedenlerin, yorulan kasların, bitmeyen işlerin sesidir. Bu ses ne protesttir ne de methiye. Daha serttir: **devam eden hayatın sesidir**. Dinlenmek isteyenler için değil; ayakta kalmak zorunda olanlar içindir.

Buradan sonra artık kaçınılmaz bir hesaplaşmaya geliyoruz. Bu emek, bu beden, bu ses; modernleşmeyle, sahneyle, festivalle, piyasa ile karşılaştığında ne olur? Ses neyi kaybeder, neyi bozar, neyi dönüştürür?

MODERNLEŞMEYLE GERİLİM: SAHNEYE ÇIKAN SESİN KAYBI

Tulum sahneye çıktığı anda bir şey kaybeder. Bu kayıp ilk bakışta fark edilmez; ses hâlâ yüksektir, ritim hâlâ serttir, bedenler hâlâ hareketlidir. Ama artık başka bir rejimin içindedir. Sahne, sesi bağlamından koparır; mekânı düzleştirir; bedeni seyirlik hâle getirir. Tulumun modernleşmeyle kurduğu ilişki, ilerleme masalı değildir. Bu ilişki, **yerinden edilme hikâyesidir**.

Sahne, sesi merkezileştirir. Merkezleşen ses, topluluğun içinden çıkar ve karşısına geçer. Bu basit mekânsal değişim, büyük bir epistemik kırılma üretir. Çünkü tulum, karşıdan dinlenmek için var olmamıştır. O, içinde bulunulan bir ses alanıdır. Sahneye çıktığında dinleyici pasifleşir, bedenler ayrışır, ritim artık birlikte tutulmaz; **izlenir**. İzlenen şey ses olur; yaşanan şey azalır.

Modernleşme, tulumu “temsil” etmeye zorlar. Bir kültürü temsil etmesi beklenir, bir kimliği simgelemesi istenir, bir görsel estetik üretmesi talep edilir. Bu temsil baskısı, sesi yükten arındırır. Tulum artık emekle değil, imajla ilişkilendirilir. Sertlik kontrollü hâle getirilir, süre kısaltılır, ritim seyirciye göre ayarlanır. Bu ayarlama teknik bir düzenleme değil; **ontolojik bir amputasyondur**.¹

12

Festival tulumu, bu amputasyonun en rafine biçimidir. Renkli kostümler, parlak ışıklar, hızlı alkışlar. Her şey vardır ama eksik olan şudur: sesin taşıdığı yük. Çünkü festival, yük istemez; akış ister. Oysa tulumun sesi akmaz; **yığılır**. Yığılan ses rahatsız eder, festival mantığını bozar. Bu yüzden ses ya yumuşatılır ya da hızlandırılır. İki durumda da tulumun asli ritmi kaybolur.

Modern müzik piyasası, tulumu “füzyon” a davet eder. Başka enstrümanlarla harmanlanır, tempolar eşitlenir, tonal yapılar hizalanır. Bu davet masum görünür; ama aslında bir normalleştirme çağrısıdır. Tulumdan beklenen şey uyumdur. Oysa tulumun gücü uyumsuzluğundadır. Uyumlandığı ölçüde **ayırt ediciliğini değil, direncini kaybeder**.

Tulumun evrenselleştirilmesi, onun sesini çoğaltmaz; **susturur**. Evrensel olan, bağlamsız olandır. Bağlamını kaybeden ses ise boşlukta yankılanır ama tutunamaz. Tulumun sesi, bağlamdan koparıldığında egzotikleşir. Egzotik olan şey dinlenir, alkışlanır, tüketilir. Ama ciddiye alınmaz. Bu, sesin folklorik vitrine hapsedilmesidir.

Sahne, bedeni de dönüştürür. Tulumcu artık taşıyıcı değil; performansçıdır. Nefes sürekliliği yerini gösteriye bırakır. Beden, ritmi taşımak yerine ritmi sergiler. Bu sergileme, tulum epistemolojisinin tam tersidir. Çünkü

¹ **Ontolojik amputasyon**, bir varlığın biçiminin korunup **varlık koşullarının kesilmesi** hâlidir; tulum bağlamında bu, sesin kalıp nefesin kopmasıdır. Tulum sahneye taşındığında enstrüman hâlâ çalar, ritim hâlâ akar, kulak hâlâ duyar; fakat sesi mümkün kılan ontolojik zincir kırılır: coğrafya bedenden ayrılır, beden emekten, emek zamandan, zaman zorunluluktan kopar. Bu kopuş estetik bir sadeleşme değil, **varoluşsal bir kesintidir**. Ontolojik amputasyonda kaybolan şey ses değil; sesin taşıdığı zorunluluktur. Nefes performans dönüşür, yorgunluk gizlenir, ritim takvime bağlanır; böylece ses, hayatın içinden değil, hayat hakkında konuşur. Ampute edilmiş ses hâlâ yankılanır ama **taşımaz**; hâlâ görünürdür ama **yük almaz**; hâlâ dinlenir ama **ayakta tutmaz**. Bu yüzden ontolojik amputasyon, bir şeyin yok edilmesi değil, **yaşama bağının kesilmesidir**: biçim kalır, hakikat eksilir; enstrüman yaşar, hayat susar.

burada bedenın sınırı gizlenir. Yorulma gösterilmez, zorlanma estetikle örtülür. Oysa tulumun hakikati tam da bu zorlanmada yatıyordu.

Modernleşme, sesi zamana da hapseder. Program saatleri, sahne süreleri, set listeleri. Tulum artık “şu kadar dakika” çalar. Bu dakikalar dolduğunda susar. Bu susuş, doğal bir duraklama değildir; **dışsal bir kesintidir**. Tulumun sesi böyle kesilmeye alışık değildir. O, ihtiyaç bittiğinde susar. Sahne ise ihtiyacı değil; takvimi dikkate alır.

Bu gerilim yalnızca müzikle sınırlı değildir; toplumsal bir dönüşümün işaretidir. Tulumun sahneye taşınması, emeğin sesinin estetize edilmesiyle eş zamanlıdır. Çalışan bedenın ritmi, seyirlik bir kültüre dönüştürülür. Bu dönüşüm, emeği onurlandırmaz; **tüketilebilir kılar**. Seyirci alkışlar ama yük almaz. İşte asıl kayıp buradadır.

Burada nostalji yapmanın anlamı yoktur. “Eskiden her şey daha iyiydi” demek kolaydır ama yanıltıcıdır. Mesele eskiyle yeni arasındaki ahlaki bir karşılaştırma değil; **bağlamla bağlam kaybı arasındaki farktır**. Tulum, bağlam içinde yaşarken sertti, zorlayıcıydı, rahatsız ediciydi. Sahneye çıktığında yumuşar, cilalanır, anlaşılır hâle gelir. Anlaşılır olmak, burada bir erdem değildir; bedelidir.

Sahneye çıkan tulum, artık hayatın sesi olmaktan çıkar; **hayat hakkında bir gösteriye** dönüşür. Bu gösteri, iyi niyetli olabilir, estetik olabilir, hatta etkileyici olabilir. Ama ontolojik ağırlığını yitirir. Ses kalır; yük gider. Ritm kalır; beden çözülür.

Bu noktada bir kapanış sorusu belirir: Eğer tulum sahnede bu kadar kayba uğruyorsa, onu tamamen reddetmek mi gerekir? Hayır. Ama sahnenin mutlaklaştırılmasına karşı durmak gerekir. Tulum sahnede çalınabilir; ama sahneye **teslim edilemez**. Aksi hâlde ses kalır, ama o sesi doğuran hayat görünmez olur.

Bir sonraki ve son bölümde bu hesabı bağlayacağız. Ne romantik bir ağıtla ne de iyimser bir uzlaşmayla. Daha sert bir yerden.

NEFESİ KESİLEN COĞRAFYANIN SESİ

Bir coğrafyanın sesi kesildiğinde önce müzik susmaz; **hayat daralır**. Tulum sustuğunda mesele bir enstrümanın kaybı değildir. Mesele, nefesin mekânla kurduğu ilişkinin kopmasıdır. Rize’de tulum, bir kültür ürünü olmaktan çok daha fazlasıdır. O, coğrafyanın insana verdiği cevaptır. Yağmura, yokuşa, sise, emeğe verilen bedensel bir yanıt. Bu yanıt sustuğunda, coğrafya konuşmaya devam eder ama insan cevap veremez hâle gelir.

Bu metin boyunca tulumu estetik bir nesne gibi ele almadık. Çünkü o, estetikten önce **zorunluluktur**. Zorunluluk ortadan kalktığında estetik kalır; ama estetik tek başına hayat taşımaz. Sahnedeki tulumun sesi yankılanabilir, alkış alabilir, hatta hayranlık uyandırabilir. Ama o ses, artık coğrafyayı taşıyamıyorsa hafiftir. Hafif ses, bu coğrafyada tutunamaz. Çünkü Rize, hafifliğe izin vermez.

Nefes meselesi burada kilit noktadır. Tulum nefese dayanır; nefes bedene; beden coğrafyaya. Bu zincir kırıldığında ses hâlâ çıkar ama anlamı eksilir. Modernleşme bu zinciri parçalara ayırır. Nefesi performansa, bedeni gösteriye, sesi ürüne dönüştürür. Bu dönüşüm kaçınılmaz olabilir; ama masum değildir. Çünkü her dönüşüm, bir şeyleri **geride bırakır**. Geride bırakılan şey burada hafızadır, emektir, yorgunluktur, dirençtir.

Tulumun geleceği, onu ne kadar “iyi tanıttığımızla” ilgili değildir. Tanıtım, sesi çoğaltır ama kök salmasını sağlamaz. Tulumun geleceği, coğrafyayla kurduğu ilişkinin korunup korunmadığıyla ilgilidir. Coğrafya nefes almaya devam ediyorsa, tulum da eder. Ama coğrafya nefessiz bırakılıyorsa, ses tek başına kurtarıcı olmaz.

Burada romantik bir çağrı yok. "Her şey eskisi gibi olsun" demek hem mümkün değil hem dürüst değil. Ama şu talep meşrudur: Tulumun sesi yumuşatılmasın. Sertliği estetik bir kusur gibi görülmesin. Rahatsız edici tarafı törpülenmesin. Çünkü o rahatsızlık, bu coğrafyanın **gerçeklik payıdır**. Gerçeklikten vazgeçildiğinde geriye sadece ses kalır; o da uzun süre dayanmaz.

Rize'de tulum, hiçbir zaman tam olarak "mutlu" bir ses olmadı. Ama hiçbir zaman tamamen umutsuz da olmadı. Bu aralık, bu gerilim, bu bitmeyen nefes hâli; bu coğrafyanın ontolojik imzasıdır. Tulum bu imzayı taşır. İmza silinirse, belge hâlâ durur ama **kimin yazdığı bilinmez**.

Tulum susarsa, Rize susmaz; ama **Rize'nin insanı sessizleşir**. Sessizleşen insan, uyum sağlamış gibi görünür ama içten içe kopmuştur. Kopan beden, bir gün sesi de taşıyamaz.

Bu metin bir çağrı değil; bir kayıt.

Bir ağıt değil; bir tanıklık.

Ve tanıklık şunu söylüyor:

Bu ses korunmazsa, geriye dinlenecek bir müzik değil; **seyredilecek bir geçmiş** kalır.

Nefes hâlâ varken, ses hâlâ yük taşıırken; mesele müzik değil.

Mesele, **hayatta kalma biçiminin hatırlanmasıdır**.